

JOHN OXENHAM: ISKOLÁZATLAN FELNŐTTEK ÉS A VILÁGBANK

A Világbank büszke arra, hogy az egyetlen és legnagyobb nemzetközi forrás, amely támogatja az oktatási rendszer minden szintjén megjelenő fejlesztési kezdeményezéseket az iskolákon és egyetemeken keresztül. Emellett jelenleg kedvező feltételekkel vállalja továbbá az iskolán kívüli képzés támogatását is. S mivel ez irányú tevékenységével kapcsolatban a Világbank nagyon visszafogott, sokak számára újdonságnak tűnhet, hogy ténylegesen 16 kormánynak nyújt segítséget azokban a programokban, melyek alapoktatásban részesítik az iskolázatlan fiatalokat és felnőtteket.

A Világbank olyannyira tudatában van a felnőttképzés jelentőségének, hogy gyakorlatilag önmaga is a tudás köré szerveződött. Tevékenysége mögött – hogy pénzt mozgósít és kölcsönöz tagállamainak a fejlesztéshez – a tudásmenedzsment rendszere áll. Egy hat network-ből felépülő rendszer teszi lehetővé munkatársaink számára, hogy megtanulják és megoszthassák a tagállamokkal mindazokat a gyakorlati ismereteket, amelyek elvezethetnek a szegénység csökkenéséhez és a jólét növekedéséhez. Ezen túl a Világbank *Vezetőképző Központján keresztül* évente mintegy 30 millió dollárt fordít arra, hogy munkatársai szakterületükön a lehető legjobb lehessenek. A Gazdaságfejlesztési Intézet pedig – társfinanszírozók segítségével – kétszer ennyit költ különböző fórumok megrendezésére, mely által évente a tagállamok mintegy 200.000 képviselője számára válik lehetővé, hogy megismerje a megfelelő fejlesztési politikákat világszerte. Még szélesebb körben, szinte minden programnak és projektnek, amelynek a finanszírozásában a Világbank részt vállal, megjelenik az adott projekttel kapcsolatos képzés, mely révén biztosítani kívánják, hogy az érintettek valóban képesek legyenek céljaik megvalósítására. Az ezekre a képzésekre fordított összeg eléri a 700 millió dollárt. Világbanki erőfeszítésekből azonban nem megoldható, hogy a felnőttképzési tanulmányok folytonosan változó feltételek és követelmények között is tartósan fenntarthatók legyenek.

Ez a beszámoló nem kívánja a felnőtt- és élethossziglan tartó tanulást teljes mértékben tárgyalni. Arra 900 millió emberre korlátozódik, akiknek semmi vagy csak kevés haszna van az iskolarendszerből, és akik, ha élni kívánnak a tanulás lehetőségével gyakran csalódottá teszik azokat, akik ezeket a lehetőségeket számukra biztosítják. Ezek a fiatalok és felnőttek (kétharmaduk nő) többnyire a legszegényebb és a legnehezebben elérhető csoportokhoz tartoznak. Ezért ugyanakkor ők azok, akiknek a szegénység csökkentése és a jólét növelése a leginkább szükségük lenne. Mégis a nekik kínált tanulási programok száma viszonylag kevés a Világbank jelenlegi projektjei között. Csak négy kizárólag fiatalok és felnőttek számára létesített program részesül folyamatosan lényeges mértékű kölcsönfinanszírozási támogatásban: kettő Afrikában – Szenegálban és Ghanában – és kettő Ázsiában: Indonéziában és Bangladesben. Mintegy további tucatnyi projekt létezik azonban nagyobb oktatási projektek kisebb részeként. Az ilyen irányú erőfeszítések hiányának nem a Világbank érdektelensége az oka. Éppen ellenkezőleg, a Bank elismeri, hogy szándékait kifejező öt alapelv alapján ennek az érintett 900 millió embernek kellene működésének középontjában állnia. Ezen elvek a következők: a szegénység csökkentése; lehetővé tenni a szegények számára, hogy mind nagyobb számban visszatérhessenek a munkához; mindenki számára biztosítani az oktatást; a nők helyzetének javítása; az élethosszig tartó tanulás elősegítése.

Nem a szándék a kérdéses, hanem a módszer. Az 1995-ös a Világbanki jelentés szerint: *„Az ebben a jelentésben előterjesztett hat alapvető reform segíteni fogja az oktatás fejlődését, és a szegényebb országokban elősegíti az analfabétizmus csökkenését, noha jelentősen nem lesz képes hozzájárulni a felnőtt írástudatlanság problémájának megoldásához, mely ma 900 millió embert érint világszerte. A felnőttoktatási programok szükségesek, de ezeknek a programoknak az eredményességi mutatói gyengék. Egy tanulmány mindössze*

13 %-os hatékonyságot mutatott ki az elmúlt 30 év programjait vizsgálva. Kevés vizsgálat folyt viszont az ilyen alfabetizációs programok költségeiről és a hasznáról" (Világbank 1995).

A Világbank az 1960-as évek végén mintegy 12 millió dollárral támogatta az UNESCO kísérleti Munkaorientált Felnőtt Alfabetizációs programját, mely a funkcionális alfabetizáció koncepciójára épült. Később az UNICEF-fel együtt segítette a Nemzetközi Oktatásfejlesztési Tanácsot a dokumentációban és a nonformális oktatási programok terjesztésében, azzal a céllal, hogy a megfelelő és hatékony gyakorlat széles körben ismertté váljon. 1977-ben kezdődött az a húsz éves erőfeszítés Indonézia kormányával közösen, mely nagy tömegeknek próbált segítséget nyújtani ahhoz, hogy elsajátíthassák azokat eszközöket és ismereteket, amelyekkel kilábalhatnak a szegénységből.

Az ezeken keresztül felhalmozódó tapasztalatok vezettek ahhoz a felismeréshez, hogy az ilyen nagyleptékű programok túl érzékenyek a helyi és mikrokörnyezeti feltételekre és kimenetük túlságosan bizonytalan banki kapacitásunk számára ahhoz, hogy meggyőződéssel támogathatók legyenek. Mint kölcsönző, és nem mint adományozó, segélyező pénzügyi intézmény, a Bank nem ösztönözhetette felelősen szegényebb tagállamait arra, hogy növeljék adósaikat a befektetés megtérülésének bizonytalansága ellenére. Másrészt azonban, ha egy adott kormány kölcsönt akart felvenni az alfabetizáció céljára, a Bank hajlandó volt tárgyalni, ahogy ezt a fent említett 16 projekt is bizonyítja. A Bank azonban tartózkodik attól, hogy a felnőttek alapoktatási és alfabetizációs képzését olyan mértékben pártolja, ahogy ezt az általános alapfokú iskoláztatás esetében tette.

Ugyanakkor az idézett 1995-ös beszámoló elismerte, hogy az ilyen jellegű programok fejlődést mutatnak és ígéretet tett egy későbbi részletes elemzés megjelentetésére is. A közelmúltban a Világbank Education Sector Strategy (1998) című kiadványa helyet biztosított a felnőttoktatásnak (munkával kapcsolatos képzés, élethosszig tartó tanulás). Ez megállapította, hogy a felnőttek számára szervezett alfabetizációs képzések céljukat érintő viszonylagos eredménytelenségük mellett jótékonyan hatnak például a gyermekek táplálkozására, egészségére és oktatására tekintve. Másrészt a Bank azt is leszögezte, hogy ezek a területek a továbbiakban is problematikusak és összetettek, továbbá kijelentette, hogy az ilyen kezdeményezések elbírálásakor a továbbiakban is az óvatos haladás, a támogatás biztosítása előtt a feltárás, a program kiterjesztése előtt a tesztelés hiva. Példája lehet ennek a stratégiának a norvég kormány befektetési alapjai által támogatott tevékenység, melynek keretében négy afrikai ország – mindegyik viszonylag magas arányú analfabétizmussal – kormánya kutatja és értékeli a tapasztalatokat világszerte azzal a céllal, hogy növelje kapacitását, és megtervezze a fiatalok és felnőttek alapoktatására irányuló kezdeményezéseket.

A változás mögött húzódó tapasztalatok és tanulságok összefoglalása egy tanulmányban – melynek kidolgozása most kezdődött el – jelenik meg várhatóan 1999 június 30-ig. Ugyanakkor néhány ponton megelőlegezhető a Bank vélhető állásfoglalása.

Először: a Kubából, Nicaraguából, Vietnámból, Kínából, Nepálból és nemrégiben Namíbiából érkezett jelentések ellenére a Bank tartózkodó marad az egyes kormányok által támogatandó és kivitelezendő nagyleptékű tömegprogramokkal szemben. Ezt indokolják az Indiában és Indonéziában szerzett egyenetlen tapasztalatok, ahol a programok létrehozására és hatékony fenntartására irányuló kapacitások biztosítása problematikusnak bizonyult.

Másodszor: a Bank feltehetően előnyben részesíti majd azokat a programokat, amelyek helyi tanácsadason és részvételen alapulnak. A nyolcvanas években végbement fokozatos szemléletváltást a participatív megközelítés irányába megerősítette a Gazdaságfejlesztési Intézet által irányított a félig és teljesen írástudatlan női kisvállalkozók részére létrehozott program sikere és széles körű elterjedése (Grassroots Management Training Program). A participációhoz szorosan kapcsolódik a civil szervezetekkel való növekvő mértékű együttműködés.

Harmadszor: egyre inkább bebizonyosodik, hogy az egyszerűbb, kisebb célokat kitűző oktatási programok eredményessége fokozottabb, és hogy a sikeresen teljesített képzések után jóval valószínűbb, hogy a résztvevők további lehetőségeket is megragadnak a tanulásra. Mindez feltehetően arra indítja majd a Bankot, hogy olyan programokat részesítsen előnyben, amelyek nem ígérnek csodákat. A Bank által képviselt stratégiának a jövőben valószínűleg fontos eleme lesz, hogy segítse az oktatásban résztvevőket kezdetben valamilyen szintű sikereket elérni, amelyre később hosszú távú programok építhetők.

Negyedszer: a Global Knowledge '97 című konferencián – amelyet a Világbank és a kanadai kormány rendezett 1997-ben Torontóban, s az utókonferenciát a tervek szerint 1999-ben Malayziában rendezik – a Világbank elismerte, hogy az információs forradalom azzal fenyeget, hogy tovább mélyül a szakadék a gazdagok és szegények között a nemzetállamokon belül és között egyaránt. Ezért vállalta, hogy figyelemmel kíséri és elősegíti az információs és kommunikációs technológiák (ICT) használatának módjait, azzal a céllal, hogy biztosítsa a szegény és elzárt közösségek számára az információk és ismeretek elérését saját fejlődésük érdekében. A Bank a továbbiakban is folytatja annak feltérképezését, hogy milyen módon lehetne a hordozható rádióállomásokat, napenergiával működő komputereket, a vezeték nélküli Internet-kapcsolatot, valamint helyi és regionális sajtót hatékony és tartós helyi szintű oktatási programok szolgálatába állítani.

A Világbank felismerte, hogy nem csak az a legszegényebb országokban élő 900 milliónyi írástudatlan vagy fél-analfabéta az, akiket az a veszély fenyeget, hogy a fokozottan komplex környezetben elszakadnak a tanulási lehetőségektől. Egy közelmúltbeli OECD tanulmány, mely a tagországokban vizsgálta az írás-olvasási és számolási képességet nyilvánosságra hozta, hogy például Lengyelországban a felnőtt lakosság majdnem felének, a kötelező iskoláztatás ellenére – gyenge az olvasási készsége és nehezen értenek meg egyszerű instrukciókat is. A Bank tevékenységének a jövőben a kamasz és felnőttkori oktatás területén tehát a szegény országok lakosainak alfabetizációjától a közepesen fejlett országok megfelelő írás-olvasás tudásának fejlesztéséig kell ívelnie. Miután a feltételek, a körülmények és az igények változóak, a Bank stratégiáját valószínűleg az egyedi esetek, semmint egy átfogó előírás alakítja majd.

PAUL BELANGER: A FELNŐTTOKTATÁS ÚJ POLITIKAI KÖRNYEZETE

Az ezredfordulóra az oktatás nemzeti szinterein jelentős változások zajlanak. A világ minden országában az intézményes oktatás átalakul, térben és időben bővül, az oktatás élethosszig tartóvá válik. Természetesen a továbbiakban is az élet első szakaszában zajló formális oktatás marad ennek az új oktatási tájképnek a legmeghatározóbb eleme, s ez is – néhány kivételtől eltekintve – minőségi fejlődésen megy keresztül. Másrésről viszont – s feltehetően ez az elmúlt húsz évben tapasztalható egyik legjelentősebb trend – a felnőttek oktatással kapcsolatos igényei rohamosan nőnek, ami az oktatás és képzési lehetőségek megsokszorozódásához vezet.

Miután ez utóbbi folyamat többnyire a formális oktatás keretein kívül zajlott, hivatalosan szinte alig ismerték fel. Röviden szeretném leírni és megmagyarázni a nemzeti oktatási rendszerek átalakulását a felnőttoktatás iránti társadalmi elvárások észrevétlen expanzióján keresztül. Ez a jelenség sok ellentmondást hordoz, amelyeket megkísérlek jellemezni.